

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ

ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»
ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

Heinrich Rickert τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg.
— Karl Joël τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Basel. — Ernst Hoff-
man τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Erich Frank
τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg. — Guido Calogero τακτ.
καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Φλωρεντίας. — Ραφ. Δήμου, καθ. τοῦ
Πανεπιστημίου Harvard τῶν Ἡν. Πολ. τῆς Ἀμ. — Κ. Τριανταφυλλό-
πουλος τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. — August Faust
ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — Μιχ. Τσαμαδός σύμβου-
λος ἐπικρατείας. — Χ. Τζωρτζόπουλος τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου
Θεσσαλονίκης. — Franz Boehm ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg
— Παν. Κανελλόπουλος καθ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Κωνσταντῖνος
Τσάτσος ἐκτ. καθ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Ἰωάν. Θεοδορακό-
πουλος τακτ. καθ. Πανεπιστημίου Θεσπ. κῆς. — Θερ. Τσάτσος ὑφηγ.
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ: Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ
ΨΑΡΩΝ 41
1934

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΟΥ ΨΥΧΙΚΩΣ ΜΟΝΟΥ

ΥΠΟ

ΔΗΜ. ΑΠ. ΚΑΠΕΤΑΝΑΚΗ

Α'. 1)

Ο ΨΥΧΙΚΩΣ ΜΟΝΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΓΩΝ ΤΟΥ

Ἀγωνίαν ψυχικῆς μονώσεως γεννᾷ καθ' ὄρισμένας περιπτώσεις εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ συναίσθησις, ὅτι μεγάλη ἀπόστασις χωρίζει τοῦτον ἀπὸ ἄλλου τινός. Ἀπόστασις ὅχι μόνον ἐν τῷ χώρῳ. Τὰ εἶδη τῶν ἀποστάσεων, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ ἀναπτυχθοῦν μεταξὺ δύο ἀνθρώπων, εἶναι πολλά. Σχέσεις τούτων ἀνεξάρτητοι τῆς σωματικῆς των ἐν τῷ χώρῳ ὑποστάσεως — ὡς εἶναι αἱ κοινωνικαὶ καὶ ψυχικαὶ αὐτῶν σχέσεις — παριστῶνται ὅχι μόνον ἐν τῇ ὁρολογίᾳ τῆς ἐπιστή-

1) Ὁλόκληρος ἡ παροῦσα μελέτη στηρίζεται ἐπὶ τῆς περὶ «κοινωνικοῦ» καὶ «ἀπολύτως ἀτομικοῦ» θεωρίας τοῦ Παναγ. Κ. Κανελλοπούλου, τῆς ὁποίας περίληψιν δίδομεν κατωτέρω (σ. 186 καὶ ἐπ.). Περὶ τῆς θεωρίας ταύτης ἴδε τὰς μελέτας τοῦ Παναγ. Κανελλοπούλου, Ἱστορία καὶ Κριτικὴ τῶν Κοινωνιολογικῶν Θεωριῶν, μέρος Α', τεῦχος Α', 1929, σελ. 16 - 19.— Das Individuum als Grenze des Sozialen und der Erkenntnis ἐν Archiv für angewandte Soziologie, τόμος III (1931), τεῦχος 2, σελ. 79-92.— Ἡ Κοινωνία τῆς Ἐποχῆς μας, 1932, passim, κυρίως σελ. 90 καὶ ἐπ. καὶ σελ. 207.— Ὁ Ἄνθρωπος καὶ ἡ Κοινωνία § 8 - 14, ἐν Ἀρχεῖφ Φιλοσοφίας καὶ Θεωρίας τῶν Ἐπιστημῶν, ἔτος Γ', τεῦχος 2, σελ. 161 - 170.— Μαθήματα Συστηματικῆς Κοινωνιολογίας (λιθογραφημέναι παραδόσεις), 1931-1932 σ. 14 καὶ ἐπ.— Ἱστορία καὶ Πρόοδος ἐν Ἀρχεῖφ Φιλοσοφ. καὶ Θεωρ. Ἐπιστ., ἔτος Δ', τεῦχος 2 σελ. 190 καὶ ἐπ.— Τὸ Σύστημα τῆς Κοινωνιολογίας τοῦ Leopold von Wiese ἐν τῷ αὐτῷ Ἀρχεῖφ, ἔτος Δ', τεῦχος 3, σ. 284 - 285.— Ἡ Κοινωνιολογία καὶ οἱ ἐπὶ τὴν γένεσιν καὶ διαμόρφωσίν της ἐπιδράσαντες πολιτικοὶ παράγοντες ἐν τῷ αὐτῷ Ἀρχεῖφ, ἔτος Δ', τεῦχ. 4, σ. 378 - 379.— Ὁ Ἄνθρωπος καὶ αἱ Κοινωνικαὶ Τάξεις, 1934, σελ. 9 καὶ ἐπ.

μης, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ ἀκόμη τῇ καθήμερινῇ συνομιλίᾳ ὡς ἀποστάσεις. Λέγομεν π. χ., ὅτι «πρέπει νὰ κρατήσωμεν ἀπόστασιν» ἀπὸ προσώπου, ἢ μετὰ τοῦ ὁποίου οἰκειότης δὲν μᾶς εἶναι ἐπιθυμητή — ἢ ὅτι «ἀναγνωρίζομεν τὴν ἀπόστασιν», ἢ ὁποῖα μᾶς χωρίζει ἀπὸ ἄλλον τινὰ ἀνήκοντα εἰς ἄνωτερον τοῦ ἰδικοῦ μας κοινωνικὸν στρώμα. Εἰς ὠρισμένας στιγμὰς αἰσθανόμεθα τὸν ἑαυτὸν μας «τόσον πλησίον» (ἢχι βεβαίως ἐν τῇ χώρῳ) ἢ «τόσον μακρὸν» τοῦ ἄλλου. Τὴν ἐπιθυμίαν νὰ «πλησιασώμεν» τὸν ἄλλον (καὶ πάλιν ἢχι ἐν τῇ χώρῳ) ἢ ν' «ἀπομακρυνθῶμεν» ἀπ' αὐτοῦ ἐδοκιμάσωμεν πᾶντες. — Ἢ ἐπιστήμη προσέθεσεν εἰς τὰς τοιαύτας προεπιστημονικὰς καὶ εἰς τὴν καθήμερινῇ συνομιλίαν ἀπαντώσας ἀντιλήψεις καὶ τὰς προκνηφίσας ἐκ τῆς θεωρητικῆς τῶν πραγμάτων παρατηρήσεως ἐννοίας τῆς μεταξύ τῶν ἀνθρώπων κρατούσης ἀποστάσεως.) — Εἰς ἕκαστον εἶδος ἀποστάσεως ἀντιστοιχεῖ καὶ ἴδιον εἶδος μονώσεως. Ἡμεῖς ὅμως ἐνταῦθα δὲν ἐνδιαφερόμεθα εἰμὴ διὰ μίαν ἀπλῶς τῶν μονώσεων ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι καθιστάμεναι συνειδητὰ εἰς τὸν ἀπομονωθέντα, δύνανται νὰ προκαλέσουν ἐν αὐτῷ δυσάρεστα συναισθήματα. Λιότι ὑπάρχουν καὶ ἀποξενώσεις ἢ καὶ πλήρεις μονώσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ὀδηγοῦν καὶ κατ' ἀρχὴν πρὸς συναισθήματα δυσάρεστα, ἄλλαι δέ, αἱ ὁποῖαι προκαλοῦν μὲν κατ' ἀρχὴν, ἢχι ὅμως καὶ κατ' ἀνάγκην, ἢχι δηλαδὴ εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, τὴν γένεσιν τοιούτων συναισθημάτων. (1) κατορθώσας π. χ. ν' ἀνέλθῃ βαθμίδα τινὰ ἢ βαθμίδας τῆς κλίμακος τῶν κοινωνικῶν τάξεων, δοκιμάζει συνήθως ἐκτάκτως εὐάρεστα συναισθήματα, ἀντιλαμβάνομενος τὴν ἀπόστασιν, ἢ ὁποῖα τὸν ἀπομονώνει ἢ ἔστω τὸν ἀποξενώνει ἀπλῶς ἀπὸ τὰ πρόσωπα, μεταξύ τῶν ὁποίων ἔζη μέχρι τινός. — (1) ποιητὴς ψάλλει τὴν πληροῦσαν αὐτὸν εὐδαιμονίας συναι-

1) Πρὸς τὰς «Κοινωνιολογίας» τῶν Georg Simmel, Alfred Vierkandt καὶ πρὸ πάντων τοῦ Leopold von Wiese. Ἡ ἀπόστασις (Abstand, Distanz) ἀποτελεῖ μίαν τῶν τριῶν «θεμελιωδῶν ἐννοιῶν» τῶν «χρησιμοποιουμένων» ὑπὸ τῆς «κοινωνιολογίας τῶν σχέσεων» τοῦ Leopold von Wiese «πρὸς ἐπίτευξιν ἱκανοποιητικῆς συστηματικῆς ἐπίσκοπείσεως τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων. (L. v. Wiese, Beziehungssoziologie ἐν Λ. Vierkandt, Handwörterbuch der Soziologie, 1931, σελ. 67, στήλη β' — σελ. 69 στ. α').

σθησιν τῆς ἀνυπολογίστου ἀποστάσεως, ἡ ὁποία τὸν χωρίζει «ἀπὸ τὸν τόπον, ὅπου μένουν οἱ ἄνθρωποι». ¹⁾—Ὁ Nietzsche δραματίζεται μὲ ἡδονὴν ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος κατεχόμενος ἀπὸ τὸ «πάθος τῆς ἀποστάσεως» (das Pathos der Distanz ²⁾) τείνει καὶ κατορθώνει ν' ἀνέλθῃ, νὰ ἐξυψωθῇ ὄχι μόνον ὑπεράνω τῶν ἄλλων, ἀλλ' ὑπεράνω καὶ ἑαυτοῦ ἀκόμη δι' ὑπερνικήσεως τοῦ ἑαυτοῦ του. Εἰς τὸ ὄνειρον ὅμως αὐτὸ τοῦ «πάθους τῆς ἀποστάσεως», — τοῦ ὁποίου τὰς ὠραιοτέρας σκηνάς εὐρίσκει τις εἰς τὸ «Also sprach Zarathustra», — δὲν καταφεύγει ὁ Nietzsche παρὰ διὰ νὰ λυτρωθῇ ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν τῆς ἀποστάσεως, — ὠρισμένης ἀπομονούσης αὐτὸν ψυχικῆς ἀποστάσεως, — ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὑπέφερον ὅσον ὀλίγοι ἄλλοι. — Καθαρῶς ψυχικὴ εἶναι καὶ ἡ ἀπόστασις ἡ κυρίως ἐνδιαφέρουσα ἡμᾶς ἐνταῦθα.

Δὲν εἶναι ὅμως καὶ ἡ μόνη, ἡ ὁποία δύναται νὰ προκαλέσῃ ἀγωνίαν καὶ προσπαθείας πρὸς ἄρσιν τῆς. Ἡ ἀπόστασις, περὶ ἧς θὰ πραγματευθῶμεν ἐνταῦθα, συνδέεται τόσον μὲ ἀγωνίαν, ὅσον καὶ ἄλλαι σχέσεις χαρακτηριζόμεναι ἐπίσης ὡς ἀποστάσεις. Ἄρκει νὰ φέρωμεν ὡς παράδειγμα τὴν μεταξὺ «δούλου» καὶ «ἐλευθέρου», «ἄστοῦ» καὶ «εὐγενοῦς», «προλεταρίου» καὶ «ἄστοῦ» σχέσιν. Ἡ μεταξὺ τῶν προσώπων τούτων «ἀπόστασις» ³⁾ στηριζομένη εἰς τὸ ὅτι ταῦτα ἀνήκουν εἰς διάφορα κοινωνικὰ στρώματα πολὺ ἀπέχοντα ἀπ' ἀλλήλων, γεννᾷ εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ κοινωνικῶς κατωτέρου — τοῦ ἀνήκοντος δηλ. εἰς τὸ κοινωνικῶς κατώτερον στρῶμα — συναίσθησιν, τὴν ὁποίαν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν συναίσθησιν κοινωνικῆς μονώσεως αὐτοῦ, καὶ ἡ ὁποία, προκαλοῦσα ἀγωνίαν, ὠθεῖ εἰς ἀγῶνα πρὸς ἄρσιν τῆς ἐν λόγῳ ἀποστάσεως. Ἡ ἀπόστασις αὕτη εἶναι καθαρῶς τυπικὴ, ἰσχύουσα γενικῶς ὡς τοιαύτη μεταξὺ πάντων

1) Friedrich Gundolf, George, 1930, σελ. 65.

2) Friedrich Nietzsche, Jenseits von Gut und Böse, Neuntes Hauptstück, Was ist vornehm? - 257.

3) Περὶ αὐτῆς πρβλ. Alfred Vierkandt, Gesellschaftslehre, Β' ἔκδοσις, 1928, σελ. 288 καὶ Franz Oppenheimer, Machtverhältnis ἐν Handwörterbuch der Soziologie, σελ. 342 στήλη β' καὶ ἐπ.

τῶν προσώπων, τὰ ὅποια χαρακτηρίζονται ὑφ' ὁρισμένων τυπικῶν γνωρισμάτων, — ὡς εἶναι ἡ καταγωγή, οἱ τίτλοι ἐδγενείας ἢ τὸ ἐπάγγελμα, — δὲν δύναται δὲ νὰ μεταβληθῇ εἰς ὁρισμένην μεταξὺ δύο συγκεκριμένων ἀνθρώπων σημειωμένην περίπτωσιν — περιοριμένουτος, ὡς ἔχει, τοῦ ἐπιβάλλοντος αὐτὴν κοινωνικοῦ κανόνος — παρὰ μόνον εἰς μεταβληθούσιν τὰ τυπικὰ καὶ ἀντικειμενικὰ γνωρίσματα τῶν προσώπων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀπαντᾷ. Ἐπιπερὶ ἧς ὁ λόγος ἀπόστασις κεῖται λοιπὸν ἔξω τῆς ψυχῆς τῶν ἀνθρώπων, τοῖς ὁποίοις φέρει πλησίον ἀλλήλων ἢ ἀπομακρύνει ἀπ' ἀλλήλων. Καὶ ἡ θερμοτέρα ἀμοιβαία τῶν συμπιέσει ἢ καὶ τὸ βαϊθέτερον ἀμοιβαίον των μῖσος δὲν δύναται νὰ καταλύσῃ ἐκεῖνο, τὸ ὅποῖον κανὼν ἀγνωστῶν τελείως αὐτοῖς καὶ τὰς ψυχικὰς των ὡς συγκεκριμένων ἀνθρώπων σχέσεις ἐπέβαλεν εἰς τὰς κοινωνικὰς των πρὸς ἀλλήλους σχέσεις. Τὸ χάσμα, τὸ ὅποῖον χωρίζει τὴν «κοινωνικὴν μόνωσιν» ἀπὸ τὴν «ψυχικὴν», εἶναι προφανές. Οἱ ἀγῶνες πρὸς ὑπερνίκησιν ἐκείτης ἔξ αὐτῶν ἀκολουθοῦν ὁδοὺς διαφορωτάτας καὶ ἀνεξαρτήτους ἀλλήλων. Ἐντὺ ἢ εἰς «κοινωνικὴν» ἀπόστασιν ὀφειλομένη μόνωσις εἶναι δυνατὸν νὰ ἀρθῇ, διεκδικουμένης τῆς ἀρεσκείας τῆς ὁμοῦ μετ' ἀλλων, συγκεκριμένως μετ' ἐκείνων, πρὸς οὓς συνδέουν ἡμῶς τὰ αὐτὰ τυπικὰ γνωρίσματα (γνωρίσματα π. χ. ταξικὰ), ἢ εἰς ψυχικὴν ἀπόστασιν ὀφειλομένη μόνωσις προὔποθέτει, ἵνα ἀρθῇ καὶ ὑπερνικηθῇ, ὁδόν, τὴν ὅποιαν οὐδεὶς ἄλλος εἶναι δυνατὸν νὰ πορευθῇ.

Ὅμιλοῦν συνήθως — τοῦτο πράττει αὐτὸς ὁ Georg Simmel¹⁾, ὁ ἀρεσκόμενος ἐν ταύτοις εἰς τὴν σύλληψιν καὶ ἀπόδοσιν καὶ τῶν λεπτοτάτων ἀποχρώσεων τοῦ ἀντικειμένου, περὶ τὸ ὅποιον ἀσχολεῖται,²⁾

1) Georg Simmel, Soziologie, 7η ἔκδοσις, 1931, σελ. 155 καὶ 171.

2) Ὁ πλοῦτος τῶν λεπτοτάτων ἀποχρώσεων («der subtilsten und feinsten Nuancierungen») εἶναι τασούτος εἰς τὴν «Κοινωνιολογίαν» τοῦ Georg Simmel, ὥστε ὁ συνεχιστὴς τοῦ ἔργου του Leopold von Wiese, θεωρεῖ — διὰ λόγους, τοῖς ὁποίοις δὲν δυνάμεθα ν' ἀναφέρωμεν ἐντεῦθα, — τὸν ἐν λόγῳ πλοῦτον ὡς ἓν τῶν μειονεκτιμώτεων τῶν κοινωνιολογικῶν ἐργασιῶν τοῦ Simmel. Ἡββλ. Leopold von Wiese, Soziologie, Geschichte und Hauptprobleme (Sammlung Göschen), 12α ἔκδοσις, 1931, σ. 115 - 120.

περὶ τοῦ προβλήματος τῆς (ψυχικῆς) μονώσεως τοῦ ἀνθρώπου, ὡσὰν νὰ ἦσαν τόσον ἀσήμαντοι αἱ μεταξὺ τῶν εἰδῶν τῆς μονώσεως διαφοραί, ὥστε νὰ ἐπιτρέπεται νὰ πραγματευθῇ τις περὶ αὐτῆς γενικῶς. Αἱ μεγάλοι μεταξὺ τῶν διαφορῶν ψυχικῶν μονώσεων ὁμοιότητες πρόπει, ἀντὶ νὰ μᾶς παρασύρουν εἰς τὸ νὰ συγχέωμεν ταύτας πρὸς ἀλλήλας, νὰ μᾶς ὠθοῦν τούναντίον εἰς τὸ ν' ἀναζητήσωμεν τὰς ὑπαρχούσας μεταξὺ τῶν διαφορᾶς. Διότι αἱ διαφοραὶ τῶν εἶναι σπουδαιότεραι τῶν ὁμοιοτήτων τῶν. Πᾶσαι αἱ ἐν λόγῳ μονώσεις σημαίνουν μεγάλην ἀπόστασιν ὑφισταμένην μεταξὺ ἐνὸς Ἐγὼ καὶ ἐνὸς Σὺ, ἀλλ' ἢ ἀποστάσις αὕτη οὔτε τοῦ αὐτοῦ εἶδους εἶναι πάντοτε, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, οὔτε τὸ αὐτὸ πάντοτε σημαίνει διὰ τὴν ὑπαρξίν μας. Ἡ ἄρσις τῆς ἐνῶ ἔλευθερώνει ἄλλοτε καὶ ἀπὸ ἡμᾶς, τὸ ὁποῖον ἔχομεν κοινὸν μετὰ τῶν ζῴων καὶ ἀποτελεῖ γεγονὸς κείμενον κάτω τοῦ λόγου, οὐδὲν πλεόν σημαῖνον τῆς ἱκανοποιήσεως τῆς δίψης ἢ τῆς πείνης μας, — ἄλλοτε λυτρώνει ἐκεῖνο ἀκριβῶς τὸ μέρος μας, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὴν ἐστίαν τῆς ἀτομικότητός μας, τὸν καθαρὸν καὶ ἀγνὸν ἑαυτὸν μας,¹⁾ φέρουσα σὺτὸν εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τι «Σὺ», τὸ ὁποῖον δύναται νὰ εἶναι αὐτὸς ὁ Θεός. Ἡ λύτρωσις αὕτη ἀποτελεῖ «θαῦμα» καὶ ἔχει τὴν σημασίαν «θαύματος» διὰ τὴν ζωὴν μας. Εἰς τὴν σειρὰν αὐτῶν τῶν θαυμάτων ἀνήκουν πᾶσαι αἱ πρὸ τῆς Δαμασκοῦ συναντήσεις. Ἡ ψυχικὴ εὐδαιμονία τοῦ ὑπ' αὐτῶν ἀπολυτρουμένου εἶναι ἄφατος. Τὸν θέλοντα ν' ἀκούσῃ κραυγᾶς τινος πηγαζούσας ἐξ αὐτῆς παραπέμπομεν εἰς τὸ περίφημον «Mémoires» τοῦ P a s c a l τῆς νυκτὸς τῆς 23 Νοεμβρίου τοῦ σωτηρίου ἔτους 1654.²⁾ Ἡ διὰ παρομοίου θαύματος δυναμένη νὰ ἀρθῇ μόνωσις ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐνταῦθα. Διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοιούτου θαύματος ἀγωνίζεται ὁ ἐνδιαφέρων ἡμᾶς Μόνος. Ἡ τάσις του εἶναι τάσις πρὸς τὸ ἀπόλυτον, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ εἰμὴ μόνον ἐν τῷ πλαισίῳ αὐτῆς τῆς καθημερινῆς ζωῆς, διὰ τῶν τύπων καὶ τῶν κινήσεών της. Τινὰς ἐκ τῶν τύπων τούτων καὶ

1) Πρὸβλ. εἰς K a r l J a s p e r s, Philosophie, Βος τόμος: Existenzerhellung, 1932, σελ. 51 καὶ ἐπ. ὁλόκληρον τὸ θαυμάσιον περὶ «ἐπικοινωνίας» (Kommunikation) κεφάλαιον.

2) Τοῦτο εὐρίσκειται συνήθως ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐκδόσεων τῶν «Στοχασμῶν» τοῦ P a s c a l.

κινήσεων—φαινομένων «κοινωνικῶν», ὅπως πᾶν τὸ καθήμερινόν, —θὰ προσπαθήσωμεν νὰ συλλάβωμεν καὶ ν' ἀποδώσωμεν κατωτέρω. Ἐν οἱ ἐν λόγῳ τύποι καὶ κινήσεις προοδιορίζονται ἀπὸ ἔξωκοινωνικοῦς παράγοντας καὶ ἂν κατευθύνονται πρὸς τὸ κατ' ἔξοχὴν ἔξωκοινωνικὸν θαῦμα, δὲν ἐνδιαφέρουν διὰ τοῦτο ὀλιγώτερον τὸν ἐπιστήμονα κοινωνιολόγον. Ἡ σφαῖρα τοῦ «κοινωνικοῦ» δὲν εἶναι ἀνεξάρτητος τῆς σφαίρας τοῦ «ἔξωκοινωνικοῦ» — τονίζουσιν μὲ διαμύθους διατυπώσεις ὁ (George Simmel¹⁾) καὶ ὁ Παν. Κανελλόπουλος.²⁾ Ἐν λόγῳ σφαῖραι εἶναι κατασκευάσματα τῆς ἀραιομετρικῆς σκέψεως. Εἰς τὴν πραγματικότητα καὶ τὴν ζωὴν τὰ περιεχόμενά των συζοῦν, αἱ χρωματισμοὶ των ἀντιμιγνύονται, ὁ θέλων δὲ νὰ συλλιγῆ ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον τὸ χροῖμα τοῦ κοινωνικοῦ θὰ συλλιγῆ καὶ ἐξ ἑνὸς πρὸς τὴν ζωὴν.

Ἦρὸν ἢ ὅμως εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς κυρίας ἐνδιαφερομένης ἡμῶς μονώσεως καὶ διὰ νὰ τονίσωμεν ἀκριβῶς τὰ ἰδιόζοντα εἰς αὐτὴν γνωρίσματα, ὡς καὶ τὸ νόημά της, δὲν θεωροῦμεν ἀσχετὸν νὰ ρίψωμεν βλέμμα τι — ἔστω καὶ ταχὺ — ἐπὶ ἄλλων τινῶν ψυχικῶν μονώσεων.

Καὶ ἐπ' αὐτῆς ἔτι τῆς ἐν τῷ χώρῳ ψυχικῆς ἀποστασίας δύναται νὰ στηριχθῆ ψυχικὴ μόνωσις. Ὁ ἐν τῷ χώρῳ μακριὰν τῶν ἄλλων κύρσοσκόμος ἀγωνιᾷ ἐν τῇ ἐρημίᾳ του, αἰσθάνεται δὲ τὴν ἀνίγκην τῆς προσεγγίσεως τούτων καὶ τῆς μετ' αὐτῶν ψυχικῆς ἐπικοινωνίας. Τὴν ἐν λόγῳ ἀγωνίαν γνωρίζουν καὶ ἄλλοι. Ὁ Oswald Spengler εἰς ἓνα τῶν μεγαλειωδέστερων δραματισμῶν του, (οἱ ὅποιοι συνιστοῦν τὸ σπουδαιότερον θέλημα τῶν βιβλίων του «Der Untergang des Abendlandes»), συνδέει ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ὀνομαζέται ἀρχέγονον αἰσθημα (Urgefühl) τῆς ἀγωνίας τῆς μονώσεως καὶ τὴν ἀνίγκην τῆς διὰ τῶν αἰσθήσεων βεβαιώσεως περὶ τῆς ἐν τῷ χώρῳ γειτονίας τοῦ ἄλλου πρὸς πᾶσαν ἀφύπνισιν, ἐπομένως δὲ πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν

1) G. Simmel, ἐντ' ἀνοικτ. σελ. 26.

2) Ἠερβλ. κυρίας Π. Κανελλόπουλος, Ὁ Ἄσθροπος καὶ ἡ Κοινωνία, σ. 168 καὶ ἐπ., Ἱστορία καὶ Ἠρώδης, σελ. 130 καὶ ἑα.

ὑπαρξιν παντὸς ζῴου, ἐφ' ὅσον ζῶον εἶναι, κατ' αὐτόν, πᾶν ὄν ἀφυπνισθῆν, εὐρισκόμενον ἐν ἐγρηγόρσει.¹⁾ Γεγονὸς εἶναι πάντως, ὅτι ζῶα πεπροικισμένα μὲ τὸ ἐνστικτον τῆς κοινωνικότητος—ὡς εἶναι ὁ χιμπατζῆς ἢ οἱ νοτιοαμερικανικοὶ βόες—ἀπομακρυνόμενα τῆς ἀγέλης των προσπαθοῦν δι' ὄλων των τῶν δυνάμεων νὰ ἐπιστρέψουν εἰς αὐτήν.²⁾ Ὁ Galton παρατήρησεν, ὅτι, ὁσάκις ἐπιτύχη τοῦτο νοτιοαμερικανικὸς βοῦς, «βυθίζεται εἰς τὸ μέσον τῆς ἀγέλης καὶ διαποιεῖται ὀλόκληρον τὸ σῶμά του διὰ τῆς ἀπολαύσεως τῆς στενωτάτης ἐπαφῆς».³⁾ Θὰ ἔλεγέ τις, ὅτι ζητεῖ δι' ὄλων του τῶν αἰσθήσεων, δι' ὀλοκλήρου τῆς ὄντοότητός του νὰ βεβαιωθῇ περὶ τῆς ἄρσεως τῆς ἀπομονούσης αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὁμάδος του φυσικῆς ἀποστάσεως.— Πρὸς τὴν μόνωσιν τὴν στηριζομένην ἐπὶ ἀποστάσεως, ὡς ἡ τελευταία αὕτη, ὁμοιάζει καὶ ἡ μόνωσις τοῦ ἀνθρώπου ἐκεῖνου, ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται μὲν ἐν τῷ χώρῳ πλησίον ἄλλου ἢ ἄλλων, ἀλλ',— ὡς ἐὰν ἐχώριζεν αὐτὸν ἀπὸ τοὺς ἄλλους μεγάλη φυσικὴ ἀπόστασις,—οὐδεμίαν ἔχει μετ' αὐτῶν ἐπικοινωνίαν. Ὁ ταξειδιώτης π. χ. ὁ καθήμενος ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ὀχήματος, ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ διαμερίσματος ἢ καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ καθίσματος μετ' ἄλλων συνταξειδιωτῶν του, ἐφ' ὅσον δὲν εὔρε μεταξὺ αὐτῶν συνομιλητήν, πλήττει πολλάκις καὶ ἀγωνιᾷ ἐκ μονώσεως, ὡς ἐὰν εὐρίσκετο μακρὰν αὐτῶν ἐν τῷ χώρῳ. Αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπικοινωνήσῃ μετ' αὐτῶν, ἔστω καὶ διὰ τῆς πλέον ἀσημάντου συνομιλίας. Καὶ αὕτη ἀκόμη δύναται νὰ ἄρῃ τὴν μόνωσίν του. Καὶ ἡ πλέον ἐπιπολαία ἐπαφὴ τοῦ ἄλλου δύναται νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ τῶν δυσαρέστων συναισθημάτων του. Τὰ γεγονότα, εἰς τὰ ὁποῖα ὀφείλεται τοιαύτη τις ἀπαλλαγὴ, ὡς καὶ ἡ ἐπιτυγχανομένη διὰ τῆς ἐν τῷ χώρῳ προσεγγίσεως τοῦ φυσικῶς μόνου πρὸς ἄλλον τινὰ «ἀνακούφισις», οὐδεμίαν ἔχουν σχέσιν πρὸς τὸ «θαῦμα», διὰ τοῦ ὁποίου λυτροῦται ὁ κυρίως ἐνδιαφέρων ἡμᾶς Μόνος. Τοῦτο δὲν δύναται νὰ δαμασθῇ ὑπὸ τοῦ λόγου, δὲν δύναται δηλαδὴ νὰ ἀναλυθῇ καὶ ἐρμηνευθῇ, ὅπως ἐρμηνεύονται ἐκεῖνα τὰ ἐν τῇ κοινωνικῇ ζωῇ σημειούμενα γεγονότα, εἰς τὴν ὑπαρξιν τῶν ὁποίων τὰ ἀπολύτως ἀτομικὰ στοιχεῖα κα-

1) Oswald Spengler, Der Untergang des Abendlandes, Τόμ. Β', 1922, σελ. 158.

2) Alfred Vierkandt, Gesellschaftslehre, σελ. 183 καὶ ἐπ.

3) Alfred Vierkandt, ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 184.

τέχουν θέσιν μικρῆς σημασίας. Ὅπου τὰ τελευταῖα ταῦτα ἐπικρατοῦν, ἐκεῖ εὐρισκόμεθα πρὸ μυστηρίου, τὸ ὁποῖον ὁ λόγος δὲν δύναται νὰ διαλύσῃ καὶ ἀναλύσῃ. Ἐπικρατοῦν δὲ τὰ ἀπολύτως ἀτομικὰ στοιχεῖα εἰς τὰς πράξεις, τὰς ὁποίας ἐνεργεῖ, καὶ εἰς τὰς σχέσεις, εἰς τὰς ὁποίας εἰσέρχεται ὁ ἄνθρωπος ὄχι ὡς τμημα μόνον τῆς φύσεως ἢ τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ μὲ ἀλόκληρον τὴν ψυχὴν του, μὲ ἀλόκληρον τὴν ὑπαρξίν του, μὲ ἀλόκληρον τὸν ἑαυτὸν του. Μόνον εἰς τοιαύτας περιπτώσεις γεννᾶται τὸ «θαῦμα». Διὰ τοῦτο καὶ ὁ κυρίως ἐνδιαφερόμενος ἡμῶς Μόνος πρέπει νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸν πρὸς ἐπίτευξιν θαύματος ἀγῶνά του ὀπλισμένως μὲ ἀλόκληρον τὸν ἑαυτὸν του. Τοιοῦτος ὁμοῦ ὀπλισμὸς εἶναι περιττὸς εἰς τὸν ζητοῦντα ν' ἀπαιλλαγῇ ἀπὸ τῶν δύο μονώσεις, τὰς ὁποίας ἐγνωρίσαμεν ἀνωτέρω. Ἀπὸ τῶν μονώσεων ταύτας δύναται ν' ἀπαιλλαγῇ καὶ ἂν προστρέξῃ ὀπλῶς εἰς τὸν ἄλλον καὶ δεξιῇ παρ' αὐτοῦ κατὰ τὸ τόσον κενόν, ὅσον ἔχει φρίσσει ἐθιμοτυπία, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἐζητήθη νὰ προσδοκῇ νόημά τι πλεον τοῦ τυπικοῦ νοήματος, τὸ ὁποῖον ἀμέσως προσιπτεῖ εἰς τὰ βλέμματά μας. Ἡ ἐπὶ παρομοίων φρίσεων σφραγίς τῆς ἀπολύτου ἀτομικότητος τοῦ ὁμιλοῦντος δὲν θὰ εἶχεν ἀξίαν εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν. Καὶ ἄνευ τοιαύτης τινὸς σφραγίδος αἴρεται ἡ μόνωσις. Πρὸς ταῦτα ἄρκουον ὀφρισμένα ψυχολογικὰ ἰδιότητες (ὡς αἱ καθιστῶσαι τινὰ Σύ, 1) τυπικὰ τινὰ στοιχεῖα. Οὔτε ὅμως αἱ πρῶται οὔτε τὰ δεύτερα ἀποτελοῦν—ὡς τὸ ἀπολύτως ἀτομικὸν—ἀποκλειστικὸν κτῆμα ἑνὸς καὶ μόνου προσώπου. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ δύναμις πρὸς ἄρσιν τῶν ἐν λόγῳ μονώσεων ὀφρισμένου τινὸς Ἐγὼ εἰς συγκεκριμένην περίπτωσιν, δὲν ἀνήκει εἰς ἓν καὶ μόνον Σύ.

Ὑπάρχει ὅμως μόνωσις—(καὶ πρὸ αὐτῆς ἀκριβῶς ἐνδιαφερόμεθα πρὸ πάντων εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην)—, τὴν ὁποίαν δὲν δύναται νὰ ἄρῃ οἰοσδήποτε, ἀλλ' εἰς καὶ μόνον: ὁ Ἐἶς, 2) τὸν ὁποῖον καλεῖ ἡ ψυχὴ μας. Αὐτὸς καὶ μόνον αὐτὸς δύναται νὰ μᾶς λυτρώσῃ ἀπὸ

1) Περὶ αὐτῶν πρβλ. κατωτέρω.

2) Πρὸς εὐκολίαν καὶ τοῦ συγγραφέως καὶ τοῦ ἀναγνώστητος θὰ ὀνομαζώμεν τὸν μὲν ὑπαφένοντα ἐκ τῆς ἐνδιαφερομένης ἡμῶς μονώσεως Μόνον, τὸν δὲ δυνάμενον νὰ λυτρώσῃ αὐτὸν *Ἐνα*.

τὴν ψυχικὴν ἐρημίαν μας, ἐφ' ὅσον αὕτη οὐδὲν ἕτερον σημαίνει εἰμὴ ὅτι ὁ Εἷς αὐτὸς εἶναι μακράν μας. Μακράν μας διότι ματαίως τὸν ζητοῦμεν ἢ διότι τὸν εὗρομεν ἤδη, ἀλλὰ μεγάλη ἀπόστασις μᾶς χωρίζει ἀπ' αὐτοῦ· εἴτε διότι ἡμεῖς δὲν ἔχομεν τὰς δυνάμεις νὰ τὸν πλησιάσωμεν ἢ νὰ τὸν φέρωμεν πλησίον μας, εἴτε διότι αὐτὸς μᾶς ἀπωθεῖ, δὲν δύναται ἢ δὲν θέλει νὰ ἔλθῃ πρὸς ἡμᾶς.¹⁾—Ἡ ἀπάντησις οἰουδήποτε ἄλλου, οἰουδήποτε τρίτου, εἰς τὴν κλίσιν μας πρὸς τὸν Ἐνα, ἀντὶ νὰ μᾶς ἀνακουφίσῃ, κάμνει ὀδυνηροτέραν τὴν συναίσθησιν τῆς μονώσεώς μας.—Διατὶ ν' ἀπαντᾷ ἄλλος ἀντ' αὐτοῦ; Διατὶ εἰς τὴν ἀπάντησιν, ἢ ὅποια μᾶς ἐδόθη, νὰ μὴ εὗρισκωμεν τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα, τὰ ὅποια καθιστοῦν πᾶσαν πρᾶξιν τοῦ Ἐνὸς μοναδικὴν καὶ ἀναντικατάστατον;—Διότι τὸν Ἐνα οὐδεὶς δύναται ν' ἀναπληρώσῃ, οὐδεὶς ν' ἀντικαταστήσῃ. Ἐκεῖνο, τὸ ὅποῖον βλέπομεν εἰς αὐτὸν δὲν εἶναι ἀπλῶς σπᾶγιον, δυσεύρετον ἢ καὶ ἐκ συμπτώσεως μοναδικόν; λόγῳ αὐτῆς ταύτης τῆς φύσεώς του οὐδέποτε καὶ οὐδαμοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ συναντήσωμεν εἰς ἄλλον. Ποῦ ἔγκειται, ἀπὸ τί συνίσταται δὲν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν. Ἐκφεύγει τοῦ λόγου, ὅπως καὶ παντὸς τύπου. Εἶναι τὸ δι' ἡμᾶς ἀπολύτως ἀτομικὸν ὀρισμένου τινὸς Σύ, —εἶναι τὰ ἀπολύτως ἀτομικὰ στοιχεῖα — (στοιχεῖα, τῶν ὁποίων ἢ ἐκάστοτε ἐν τῇ συνειδήσει ἡμῶν ἐμφάνισις ἀποτελεῖ καὶ νέαν των δημιουργίαν²⁾)—τῆς παραστάσεώς μας περὶ τοῦ «Σὺ» τούτου, στοιχεῖα, τὰ ὅποια μυστηριώδεις ἄλογοι δεσμοὶ συνδέουν πρὸς αὐτὰ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς μας, τῆς καρδίας μας. Πᾶσαν «εἰκόνα»,³⁾ τὴν ὁποίαν ἐσχηματίσαμεν περὶ

1) Ὁ K. Jaspers (ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 80—81) ὁμιλεῖ—διατυποῦμεν δὲ τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα μὲ τὴν ἰδιὴν μας ὀρολογίαν—καὶ περὶ τῆς μονώσεως ἐκεῖνου, ὁ ὁποῖος ἐπιζῆ πάντων τῶν προσώπων, ἕκαστον τῶν ὁποίων εἶναι δι' αὐτὸν Εἷς καὶ μετὰ τῶν ὁποίων συνεδέθη ψυχικῶς. Εἰς τὰ χεῖλη τοῦ ἐν λόγῳ Μόνου δὲν συναντῶμεν τὸ «ἴσως ποτὲ» τοῦ ζητοῦντος τὸν Ἐνα ἢ τοῦ εὐρόντος αὐτόν, μὴ λυτρωθέντος ὅμως ἔτι ἀπὸ τὴν μόνωσίν του.—ἀλλὰ τὸ «ὄχι πλέον».

2) Περὶ τῆς φύσεως αὐτῶν περὶ βλ. ὀλόκληρον τὴν εἰς τὴν σελ. 171, σημείωσιν 1 βιβλιογραφίαν, κυρίως δὲ Pan. Kanellopoulos, Das Individuum als Grenze des Sozialen und der Erkenntnis.

3) Λεπταὶ παρατηρήσεις περὶ τῆς εἰκόνας ταύτης παρὰ G. Simmel ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 24—25.

ἄλλου τινός, συνιστοῦν βεβαίως—κατὰ διαφόρους ἀναλογίας—καὶ ἀπολύτως ἀτομικὰ στοιχεῖα. Συνήθως ὅμως ἰστιάμεθα ἔναντι αὐτῶν ψυχροί. Τὸ ἀπολύτως ἀτομικόν, τὸ ὁποῖον βλέπομεν εἰς τὸν ἄλλον, δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει, δὲν μᾶς συγκινεῖ, εἶναι ξένον πρὸς ἡμᾶς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἢ, ἂν τοῦτο δὲν συμβαίνει, τὸ ἐνδιαφέρον μας εἶναι ἐπιπόλαιον, ἢ συγκίνησις μας ἐπιφανειακὴ καὶ παροδική, δὲν ἔχομεν βιβεῖσαν ψυχικὴν ἀνάγκην αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ φραγὸς τοῦ δὲν εἶναι ἀναντικατάστατος δι' ἡμᾶς, — ὅπως μᾶς συμβαίνει διὰ τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα πρόσωπα, ἕκαστον τῶν ὁποίων εἶναι δι' ἡμᾶς εἷς. Τὰ ἀπολύτως ἀτομικὰ στοιχεῖα τοῦ Ἐνός, ἀναποσπιάτως συμπλεγμένα μετὰ τῶν λοιπῶν τοῦ ψυχοφυσικῶν καὶ τυπικῶν στοιχείων, προσδίδουν καὶ εἰς αὐτὰ τὴν μοναδικότητα καὶ τὴν ἀξίαν των. Τὸν "Ἐνα οὐδεὶς δύναται ν' ἀναπληρώσῃ, διότι οὐδεὶς ἔχει τι κοινὸν μετ' αὐτοῦ. Πᾶς τις πλὴν αὐτοῦ στερεῖται τελείως τῶν στοιχείων τοῦ Ἐνός, ἐφ' ἧσον δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ στερῆται τῆς οὐσίας ἀκριβῶς ἐκείνης, δι' ἣν καθίστανται ταῦτα στοιχεῖα τοῦ Ἐνός: τοῦ ἀπολύτως δηλαδὴ ἀτομικοῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένον πρὸς ἓν καὶ μόνον πρόσωπον.

"Ἢ μητρικὴ 1) ἢ πατρικὴ ἀγάπη, ὁ ἔρως, 2) ἢ φιλία, τὸ συναίσθημα τοῦ μαθητοῦ διὰ τὸν διδασκαλόν, τοῦ ὁπαδοῦ διὰ τὸν προσηγόνον, τοῦ πιστοῦ διὰ τὸν Θεὸν μᾶς ἀποκαλύπτουν τὸν "Ἐνα, τοῦ ὁποίου ἡ ψυχὴ μας ἔχει ἀνάγκην. Ἢ μετ' αὐτοῦ ψυχικὴ ἐπικοινωνία μᾶς εἶναι ἀπευραϊότητος. Διὰ νὰ μὴ ὑποτρέψωμεν ἐκ μονώσεως ἔχομεν ἀνάγκην τῆς

1) Δὲν ἔχοι ν' ἀναφέρωι σπαιρικεικώτερον παραδειγμα Μόνου, διὰ τὸν ὁποῖον εἷς εἶναι τὸ τέκνον του, ἀπὸ τὴν Madame de Sévigné, τὴν ὁποίαν θὰ ἠδύνατο νὰ λυτρώσῃ ἀπὸ τὴν μοναξίαν της μόνον ἡ κόρη της Madame de Grignan. Ἀξίαν δὲν ἔχουν αἱ "Ἐπιστολαὶ" της ἀλλῶς διότι ἀποτελοῦν τὸν «πιστότερον καὶ τραγνότερον καθρόπτην της (γαλλικῆς) κοινωνίας τοῦ XVII αἰῶνος» (Daniel Mornet, Histoire de la Littérature et de la Pensée Française, σ. 96), ἀλλὰ καὶ διότι εἰκοσέζον ἕτοιμα εἶναι τῶν τραγικωτέρων ἀγώνων τῆς Μητρῶς.

2) Ὡραίαν προσκλήθειαν περιγραφῆς τῆς μονηριώδους διαδικασίας, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἔρως μεταβάλλει τὸν ἀντικειμενικὸν δι' ἡμᾶς ἄλλον εἰς ἀναντικατάστατον "Ἐνα, ἐπεχείρησεν ὁ Steinhilber εἰς τὰ βιβλίον του «De l'Amour». Ἢ ἐν αὐτῷ θεωρία της «crystallisation» ἀποτελεῖ μίαν τῶν θεμελιωδῶν θεωριῶν τῆς συγχρόνου γαλλικῆς ψυχολογίας. Περὶ τῆς θεωρίας τῆς «crystallisation» βλ. Dumars, Traité de Psychologie, Τόμος IV, 1921, σελ. 239 καὶ 131.

βεβαιότητος, ὅτι αὐτὸς εἶναι μεθ' ἡμῶν. «Μεθ' ἡμῶν» ὄχι διότι εὐρίσκειται φυσικῶς ἢ κοινωνικῶς πλησίον μας. Πρέπει νὰ προσέχωμεν νὰ μὴ συγχέωμεν τὰς κοινωνικάς, φυσικάς ἢ καὶ ἄλλας ἀποστάσεις πρὸς τὴν ψυχικὴν ἐκείνην ἀπόστασιν, τὴν ὁποίαν αἴρει ἡ συναίσθησις, ὅτι ὁ Εἷς εἶναι μεθ' ἡμῶν. Ἀπὸ τῆς συγχίσεως ταύτης μᾶς ἀποτρέπουν καὶ οἱ χαρακτηριστικοὶ λόγοι τῆς ἐρωτευμένης: 1) «Μὴ μὲ καλωσορίζεις, ἀγαπημένε μου, ὅταν ἔρχομαι, καὶ μὴ μὲ ἀποχαιρετᾷς, ὅταν φεύγω, διότι οὐδέποτε ἔρχομαι, ὅταν ἔρχομαι, καὶ οὐδέποτε φεύγω, ὅταν φεύγω». Ἡ ἄρσις τῶν ἐν τῷ χώρῳ ἢ καὶ τῶν ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς κλίμακος ἀποστάσεων ἢ ἀκόμη καὶ ὠρισμένων ψυχικῶν ἀποστάσεων, διαφόρων τῆς κυρίως ἐνδιαφερούσης ἡμᾶς, φέρει πλησίον ἀλλήλων μέρη τινὰ προσώπων, ὡς εἶναι τὸ σωματικόν, τὸ κοινωνικὸν ἢ καὶ τὸ ψυχικὸν περίβλημα, ὅπισθεν τοῦ ὁποίου ζῆ ἢ βαθυτέρα ἐκείνη σφαιρὰ μας, ἢ ὁποία ἀποτελεῖ ἀκριβῶς τὸν ἑαυτόν μας. 2) Τὸ σῶμά μας, τὴν ἐπιδεξιότητα τῶν χειρῶν μας, τὴν καλλονὴν μας, τὴν ἰδιότητά μας ὡς μελῶν κοινωνικῆς τινος ομάδος, τὴν μνήμην μας ἢ τὴν εὐφυΐαν μας δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν καθ' ὠρισμένας στιγμὰς ὡς κατ' ἐκτὸς τοῦ ἑαυτοῦ μας, ξένον πρὸς τὸν ἑαυτόν μας. Ταῦτα δυνάμεθα πολλάκις νὰ μισήσωμεν. 3) Τὸ «Ἐγὼ» τοῦ P a s c a l, ὅταν λέγει, ὅτι «τὸ Ἐγὼ εἶναι

1) K. J a s p e r s, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 71.

2) Ἐκ τῆς πλουσίας ἐπὶ τοῦ ζητήματος βιβλιογραφίας ἴδε T h e o d o r L i t t, Individuum und Gemeinschaft, Γ' ἔκδοσις, 1926, σελ. 203 καὶ ἐπ., ὅπου ὄχι μόνον δίδεται περίληψις τῆς κρατούσης περὶ τῆς ἐν λόγῳ σφαιρᾶς θεωρίας, ἀλλὰ καὶ ἀπορρίπτεται αὕτη καὶ ὡς προῖόν ἀντικειμενικεύσεως σκέψεως (objektivierendes Denken), — τὴν ὁποίαν ὁ L i t t ὡς φαινομενολόγος ἀποκρούει—καὶ ὡς στηριζομένη ἐπὶ ἐξωθεωρητικῶν ἀναγκῶν. Ἡμεῖς ἀσπάζομεθα τὴν οὕτω ἀπορριπτομένην θεωρίαν καὶ διότι χρησιμοποιοῦμεν τὴν ἀντικειμενικεύουσαν σκέψιν καὶ διότι θεωροῦμεν τὸν χωρισμὸν τοῦ θεωρητικοῦ ἀπὸ τοῦ μὴ θεωρητικοῦ ἀνθρώπου ὄχι μόνον ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ ἄσκοπον καὶ ἀνωφελῆ. Πέραν τῆς «ζωῆς», τῶν «βιωμάτων» (E r l e b n i s s e), τὰ ὁποία προστατεύει ἡ φαινομενολογικὴ σκέψις τοῦ L i t t, ὑπάρχει καὶ ἄλλη Ζωὴ περισσότερον ἀξία τοῦ σεβασμοῦ μας, τὴν ὁποίαν τόσον ἡ ἀντικειμενικεύουσα σκέψις, ὅσον καὶ ἡ μὴ καθαρῶς καὶ ξηρῶς θεωρητικὴ τοιαύτη γνωρίζουν καλῶς νὰ ὑπηρετοῦν.

3) Χαρακτηριστικὴν ἔκρηξιν μίσους ἐναντίον παντός, τὸ ὅποion κείται ἐκτὸς τοῦ καθαρῶν ἑαυτοῦ μας, ἀπαντῶμεν εἰς τὸν «Σταθμὸν» τοῦ P a s c a l.

μισητόν», εἶναι τὸ μέρος μας ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον ταῦτα ἀνήκουν.¹⁾ Πέραν ὅμως τούτου ὑπάρχομεν ἡμεῖς αὐτοί, — ὁ ἑαυτός μας, — ἡ ἐστία τῆς ἀπολύτου ἀτομικότητός μας, — ἡ πηγὴ, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν πηγάζουν τὰ ἀπολύτως ἀτομικὰ νοήματα τῆς συνειδήσεως καὶ τῶν πράξεών μας, — ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον θὰ ἠδυναίμεθα νὰ ἀνομιάζομεν ἀπολύτως ἀτομικὸν Ἐγώ μας. Τὸ μέρος μας αὐτὸ μένει συνήθως μακριὰν τῶν ἄλλων. Τὰ ξένα πρὸς αὐτὸ στοιχεῖα μας βλέπουν συνήθως εἰς ἡμᾶς καὶ μόνον δι' αὐτὰ ἐνδιαφέρονται συνήθως οἱ ἄλλοι. Ἡ σύλληψις τοῦ ἀπολύτως ἀτομικοῦ μας παρουσιάζει διὰ τοὺς ἕναντι ἡμῶν ἰσχυμένους δυσπερβλήτους δυσχερείας, εἶναι δὲ καὶ ἀσκαπὸς διὰ τὸ μεγαλύτερον τμήμα τῶν μετὰ τῶν ἄλλων σχέσεών μας. Ἐκείνη μεταξὺ ἀνθρώπων σχέσις δὲν στηρίζεται μόνον ἐπὶ ἀμοιβαίας των περὶ ἀλλήλων γνώσεως, ἀλλ', ὡς παρατηρεῖ ὁ *Georg Simmel*,²⁾ καὶ ἐπὶ ἀμοιβαίας των περὶ ἀλλήλων ἀγνοίας. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν καθημερινῶν μας πρὸς τοὺς ἄλλους σχέσεων βασίζεται εἰς ἀγνοίαν τῆς ἀπολύτου ἀτομικότητος ἐκείνων, πρὸς οὓς ἐρχόμεθα εἰς ἐπαφήν. Ἡ συνείδησις τῆς μοιραίας αὐτῆς ἀδυναμίας πολλαπλασιάζει τὸν πόνον τοῦ ὑποφέροντος ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς του μονώσεως. — Πρὸς τί τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἄλλων δι' ὁρισμένα π. χ. γεγονότα τῆς ζωῆς του, διὰ τὴν σωματικὴν ὑγείαν του, διὰ τὴν θέσιν του ἐντὸς τῆς κοινωνίας, — πρὸς τί ὁ θαυμασμός των διὰ τὰς γνώσεις, διὰ τὰ κοσμηματικά του, τὴν περιβολὴν του ἢ τὸ πνεῦμά του³⁾ — πρὸς τί ἀκόμη ὁρισμένη τις ἀγίαση

Κα ν ε λ λ ο π ο ὕ λ ο υ (εἰς περιοδικὸν *Νέα Ζωή*, ἔτος Α', τεύχος 4, σελ. 17)
 «Λέν εἶμαι (φιλιάνθρωπος)!» χροιαγιάζει ἐν τῶν ἀρμυράκων τοῦ ἐν λόγῳ ἔργου (ὁ Νέος). «Ὅχι! Λέν εἶμαι! Μισῶ τὸν κόσμον! Γι' αὐτὸ καὶ δίνω... δίνω ὅλωνῶν ὅσα ἀνομιάζονται δικιά μου! Λέ θέλω νὰ ἀνομιάζονται δικιά μου! Λέ θέλω τίποτα δικό μου! Λέ θέλω νάχουν τὴ σφραγίδα μου καὶ τ' ὄνομά μου πράγματα ἄσχετα μὲ μένα... ἄσχετα μὲ τὸν ἑαυτό μου! Καθὼς βλέπετε δὲν ἔχω οὔτε βαλίτζα... κα' ἄς εἶμαι ταξιδιωτὴς!... Κα' αὐτὰ... κα' αὐτὰ τὰ ρούχα ποὺ φορῶ, μὲ σφιγγουν, μὲ τρομανοῦν! Πῶς θάθελα νὰ τὰ ξεσκίσω! Νὰ σκίσω καθενὶ ποὺ μὲ ἀρεπάζει!... ποὺ μὲ κροῖβει! Μὲ κροῖβει ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτό μας!»

1) *Henri Bremond*, *Prière et Poésie*, 2da ἐκδουσις, 1926, σελ. 126.

2) *Georg Simmel*, ἐνθ' ἄνωκ., σελ. 257 - 258.

3) Ὁ ποιητὴς *Walter Calé* (πρὸς. *Nachgelassene Schriften* 1920, σελ. 380 καὶ ἑπ.) ἐσημείωσεν εἰς τὸ ἡμερολόγιόν του λεπτομερῶς παρατη-

των, ὅταν ὁ Μόνος ἔχει τὴν συναίσθησιν, ὅτι οὗτοι δὲν θαυμάζουν, δὲν ἀγαποῦν τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν του, δὲν ἐνδιαφέρονται δι' αὐτόν ;— Ὁ οὕτω παραπονούμενος Μόνος δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν, ὅτι καὶ αὐτὸς οὐδὲν βλέπει εἰς τοὺς ἄλλους—ἔφ' ὅσον μεταξὺ τούτων δὲν ὑπάρχει ὁ Εἷς—πέραν ἐκείνου, τὸ ὅποιον καὶ οὗτοι βλέπουν εἰς αὐτόν,—δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν, ὅτι δὲν θὰ ἦτο διατεθειμένος, ἀλλ' οὔτε καὶ θὰ ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ ὀλόκληρον τὸν ἑαυτὸν του εἰς τοὺς ἐν λόγῳ ἄλλους. Παρομοία προσφορὰ πρὸς ἡμᾶς ἐκ μέρους ἑνὸς ἐκ τῶν πολλῶν, ἐκ μέρους ἑνὸς ἀντικαταστατοῦ δι' ἡμᾶς ἄλλου, καὶ ἂν ἀκόμη τὴν ἀντιληφθῶμεν,—(διότι συνήθως δὲν ἀντιλαμβανόμεθα καὶ αὐτήν)—δὲν ἔχει διὰ τὸν ἑαυτὸν μας ἀξίαν. Δὲν δύναται νὰ μᾶς λυτρώσῃ. Μόνον ἢ θερμότης τῆς προσεγγίσεως τοῦ Ἐνὸς δύναται νὰ διαλύσῃ τὸν παγετὸν τῆς ἐρημίας μας. Ἡ ψυχικὴ προσέγγισις ἄλλων ἀντ' αὐτοῦ, ὅσον καὶ ἂν τείνη πρὸς τοῦτο, στερεῖται τῆς ἐν λόγῳ δυνάμεως.

Μεταξὺ τῶν δύο πόλων τῆς ἀπολύτου μονώσεώς μας καὶ τῆς ἀπολύτου ψυχικῆς μετὰ τοῦ Ἐνὸς ἐνώσεώς μας εἶναι νοητὸν ἀπειρον πλήθος ψυχικῶν ἀποστάσεων. Ἡ μόνωσις εἶναι δυνατὸν νὰ ἀρθῇ καὶ μερικῶς. Ἡ εἰκασία μας π. χ., ὅτι ὁ Εἷς ἤρχισε νὰ μᾶς διακρίνη ἀπὸ τὸ πλήθος τῶν πολλῶν αἴρει τὴν συναίσθησιν τῆς ἀπολύτου μονώσεώς μας, δίδει δὲ πρὸς τούτοις εἰς ἡμᾶς καὶ τὴν ἐλπίδα, ὅτι θὰ μειωθῇ ἔτι πλέον ἢ χωρίζουσα ἡμᾶς ἀπόστασις. Ἡ τελευταία αὕτη μειοῦται ὅταν ἢ ἐν λόγῳ εἰκασία μεταβληθῇ εἰς βεβαιότητα. Ἡ βεβαιότης, ὅτι ὁ Εἷς ἤρχισε ν' ἀποδίδῃ ἀξίαν διὰ τὰς ψυχικὰς του ἀνάγκας εἰς τὸ ἀπολύτως ἀτομικὸν τοῦ προσώπου μου, μειώνει ἔτι μᾶλλον τὴν χωρίζουσάν με ἀπὸ τοῦ Ἐνὸς ἀπόστασιν. Αὕτη καθίσταται—διὰ τοὺς ὀφθαλμούς μου πάντοτε—ἔτι μικροτέρα, ὅταν σχηματισθῇ ἐντός μου ἢ βεβαιότης, ὅτι καὶ ἐγὼ ἀποτελῶ Ἐνα δι' ἐκεῖνον, ὁ ὅποιος εἶναι Εἷς

ρήσις ἀναφερομένης εἰς τὸ πρόβλημα, ἐὰν καὶ κατὰ πόσον πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀληθῆς ἐκδήλωσις τῆς πρὸς ἄλλον τινὰ ἀφοσιώσεώς μας ἐκείνη, ἢ ὅποια προκαλεῖται μόνον μετὰ τὴν ἐξωτερικὴν τοῦ ἄλλου ἐπιτυχίαν, καὶ καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἢ οὕτω πως προκαλουμένη ἀφοσίωσις καὶ πίστις δὲν ἀφορᾷ κατὰ βάθος Αὐτόν, ὁ ὅποιος εἶχε τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιτυχίαν, ἀλλὰ τὸ «κοινόν», τὸ ἀκροατήριον π. χ., τὸ ὅποιον τὴν προσέκλεσε.

δι' ἐμέ. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὁ τελευταῖος αὐτὸς κατιερίσκει τὴν ἀπόλυτον ἀτομικότητά μου, ἢ δὲ κατάρρασις αὕτη ἔχει τὴν πηγὴν τῆς εἰς τὴν σφαῖραν του ἐκείνην, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἀναβλύζουν πάντα τὰ ἐν αὐτῷ ἀπολύτως ἀτομικὰ νοήματα, — ἀπὸ τὴν «καρδίαν» του ἢ ἡδυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, χρησιμοποιοῦντες διὰ τὴν ἐν λόγῳ σφαῖραν τὴν ὀνομασίαν, τὴν ὁποῖαν δίδουν εἰς αὐτὴν ἡ Ἁ γ ί α Γ ρ α φ ῆ καὶ ὁ Λ ὕ γ ο υ σ τ ῆ ν ο ς. 1) Τὴν κατάρρασιν ταύτην κοθαῶμεν ἀπὸ τὸν Ἴ ν α . Τῆς θερμότητός τῆς ἔχομεν ἀνάγκην. Ὅσον βεβαιότεροι εἴμεθα περὶ αὐτῆς, ὅσον καθαρότερον βλέπομεν αὐτὴν ἐκδηλουμένην, ὅσον «ἐγκαρδιωτέρα» — εἰς τὴν εἰδικὴν τῆς λέξεως σημασίαν — μιᾶς φαίνεται, τόσον αἰσθανόμεθα τὴν ἀπόστασίν μας ἀπὸ τὸν Ἴ ν α μειωμένην.

Ἐπειδὴ κατὰ τὸν ἀγῶνα μας πρὸς λύτρωσίν μας ἀπὸ τῆς ψυχικῆς μας μονώσεως εὑρισκόμεν τὸν Ἴ ν α τὸν πεποικισμένον μὲ λυτρωτικὴν δι' ἡμᾶς δύναμιν, ὅταν πλησιασῶμεν αὐτὸν φυσικῶς καὶ εὑρισκώμεθα εἰς τοιαύτην ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν ἐν τῷ χώρῳ, ὥστε νὰ μιᾶς εἶναι δυνατὴ ἢ μετ' αὐτοῦ συνομιλία, ὁ ἀγὼν μας εἰσέρχεται εἰς νέαν φάσιν, τῆς ὁποίας ἡ σύλληψις καὶ ἀπεικόνισις ἀποτελεῖ τὴν σκοπὸν τῆς ἀμέσως περαιτέρω ἐργασίας μας. — Ὁ ἀγωνιζόμενος νὰ πλησιασῇ ψυχικῶς τὸν Ἴ ν α δὲν ἔστι ἀγωνισθῆναι πρὸς ταῦτα μακρὰν τῆς ὑπὸ τοῦ λόγου συλλεμβανομένης φυσικῆς καὶ ἱστορικῆς πραγματικότητος. 2) Λιὰ νὰ ἐπιτύχη ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον κεῖται, ὡς γνωρίζομεν, πέριεν αὐτῆς, διὰ νὰ ἐπιτύχη τὸ «θαῦμα», θὰ παλαίσῃ καὶ κατὰ τῆς φύσεως — καὶ κατὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ φύσεως — καὶ κατὰ τῶν βίσεων τῆς ἱστορίας. Ἡ μετὰ τοῦ Ἴ ν ο ς συνομιλία τοῦ Μόνου ἀποτελεῖ πεδῖον τριγωνικοῦ ἀγῶνος του. Μόνος αὐτὸς — καὶ ὑποφέρων ἀπὸ τὴν μόνωσίν του — ἐστερημένος συντρόφου, — ἐρ' ὅσον μόνος γνήσιος σύντροφος δι' αὐτὸν θὰ ἦτο ὁ εἰς ἀπόστασιν ἀπ' αὐτοῦ εὑρισκόμενος εἷς, τοῦ ὁποῖου τὴν προσέγγισιν ἐπιδιώκει ἀκριβῶς διὰ τοῦ ἀγῶνος του, — συγκροῖται διὰ νὰ λυτρώσῃ τὸν ἑαυτὸν του πρὸς τινὰς τῶν ἀκαμπετοτέρων νόμων, οἵτινες διέπουν τὴν φύσιν καὶ τὴν ἱστορίαν. Ἀπαιτεῖται ἡρωϊσμός διὰ τὴν ἀνάληψιν

1) Henri Bremond, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 132.

2) Ἰβλ. Karl Jaspers, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 67.

τοιούτου ἀγῶνος, — ἂν καὶ ἡ παραίτησις ἀπὸ τοῦ ἀγῶνος εἶναι ἔτι ὀδυνηροτέρα. Ὁ γνωρίζων νὰ φέρῃ τὸν πόνον τοιαύτης τινὸς παραιτήσεως ἐνσυνειδήτως καὶ ὑπερηφάνως — ὡς ὁ Nietzsche¹⁾ — εἶναι καὶ αὐτὸς ἥρωας. Συνήθως ὅμως ἀποφεύγει τις τὸν πόνον τῆς, ἀποφεύγων τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν του, «διασκεδάζων» τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν του. Ὁρισμένοι συνομιλῆται δύνανται νὰ χρησιμεύσουν πρὸς τοῦτο. Εἶναι αἱ διασκεδαστικά, αἱ εὐχάριστοι ἐκεῖναι συνομιλῆται, αἱ ὁποῖαι μᾶς κάμνουν νὰ λησμονῶμεν ἡμᾶς αὐτούς, — αἱ ὁποῖαι καταπνίγουν τὴν ἐκ τοῦ βάθους μας φωνὴν καὶ τὸν λυγμὸν τοῦ ἐσωτερικοῦ μας ἄλγους ὑπὸ τὸν θόρυβον τῶν πνευματικῶν φράσεων ἢ τῶν γελάτων. Αἱ συνομιλῆται ὅμως αὗται δὲν μᾶς ἐνδιαφέρουν ἐνταῦθα. Δὲν ἀποτελοῦν ἀγῶνα, ἀλλ' ἀποφυγὴν ἀγῶνος. Δὲν μᾶς λυτρώνουν, διότι διασκεδάσις τοῦ ἑαυτοῦ μας δὲν σημαίνει λύτρωσίν του, ἀλλὰ διασκορπισμὸν του. Γνησίᾳ δὲ λύτρωσις εἶναι καρπὸς ἀγῶνος, τὸν ὁποῖον ἐπιχειρεῖ τις διακινδυνεύων ὀλόκληρον τὸν συγκεντρωμένον ἑαυτὸν του.

B'.

Η ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΜΟΝΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΝΑ

Ὁμιλία μας πρὸς τὸν ἄλλον εἶναι πράξις, διὰ τῆς ὁποίας ζητοῦμεν νὰ καταστήσωμεν εἰς αὐτὸν συλληπτὰ ὀρισμένα νοήματα. Τοῦτο ζητοῦμεν εἰς τινὰς περιπτώσεις ὁμιλίας μας πρὸ τινος Σύ. Εἰς ἄλλας ὅμως περιπτώσεις ὄχι μόνον δὲν ζητοῦμεν τοῦτο, ἀλλὰ παρὰ τὰς ἀντιθέτους προσπάθειάς μας ἡ ὁμιλία μας ἀποκαλύπτει εἰς τὸν πρὸ ἡμῶν ἰστάμενον ὅτι δὲν θὰ ἠθέλομεν νὰ εἴπωμεν εἰς αὐτόν. Διότι ἡ βούλησίς μας δὲν εἶναι πάντοτε κυρία τῆς ὁμιλίας μας. Ὁρισμένοι ἐκφράσεις μας μένουν ἀνυπότακτοι.²⁾ Τὸ ἐρύθημα ἢ ἡ ὠχρία-

1) Ὁλόκληρος ὁ τραγικὸς αὐτὸς ἠρωϊσμός τοῦ Nietzsche φαίνεται εἰς τὴν κραυγὴν τοῦ πόνου, τὴν ὁποῖαν ἐξέβαλεν ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ ἀκολουθοῦντος στοχασμοῦ: «Βαθμηδὸν μοῦ ἀπεκαλύφθη ἡ γενικωτάτη ἔλλειψις τοῦ εἶδους τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας μας. Οὐδεὶς μανθάνει, οὐδεὶς τείνει πρὸς αὐτό, οὐδεὶς διδάσκει — πῶς νὰ ὑπομένῃ τις τὴν μόνωσιν». Morgenröthe, 443.

2) Georges Dumas, L' Expression des Emotions, εἰς G. Dumas, Traité de Psychologie, Τόμος Α', 1923, σελ. 612.

σις τοῦ προσώπου μας, ὁ τρόμος τῶν χειρῶν μας, τὰ δάκρυα ἢ ὁ γέλωσ μας λέγουν πολλάκις εἰς τὸν ἀντιλαμβάνομενον αὐτὰ ὅ,τι ἡμετέροισιν ἔπιθυμοῦμεν ἀπ' αὐτοῦ. Ὑποσυνεπιλαμβανόμενα σφράγματα ὁμιλίας μας, ὡς ἡ χρησιμοποίησις ἄλλης λέξεως ἀντ' ἄλλης,¹⁾ σφράγματα, τῶν ὁποίων ἡ πρόβλεψις καὶ πρόληψις εἶναι ἀδύνατος, δύνανται ἔπιθυμοῦμεν τὸ μυστικὸν μας εἰς τὸν ἄλλον. Λιὰ τοῦτο πολλάκις ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἔμενον ἀσύλληπτον ὁρισμένον νόημα τῆς ὁμιλίας μας—(ὁμιλίας μας πρὸ τοῦ ἄλλου καὶ ὄχι πρὸς τὸν ἄλλον)—ἀπὸ τῶν παρακολουθοῦντα ἡμῶν καὶ συλλαμβάνοντα ταῦτο. Τοιοῦτου ὅμως εἶδους ἐπιθυμία δὲν ἐνδιαφέρει ἡμῶν ἐνταῦθα. Ὁ Μόνος, ὁμιλῶν πρὸ τοῦ Ἐνός, ἀγνοεῖ αὐτὰς τοῦλάχιστον ἐν τῷ ἰδεῷ τῆς τύπῃ τοῦ ἀγῶνος τοῦ πρὸς λύτρωσίν του ἀπὸ τῆς μόνωσιν. Εἷς τῶν σπουδαιωτέρων κανόνων τοῦ ἐν λόγῳ ἀγῶνος εἶναι καὶ ὁ ἐπιβάλλων τὴν «διαφάνειαν» τοῦ ἀγωνιζομένου—(κατὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ Karl Jaspers²⁾)—πρὸ τοῦ δυναμένου νὰ λύτρωσιν αὐτόν. Πρὸς τὴν διαφάνειαν ταύτην οὐδεμία ἐπιθυμία ἀποκρύψεως συμβιβάζεται. Ὁ τραγικὸς χαρακτήρ τῆς ὁμιλίας τοῦ Μόνου πρὸς τὸν Ἐνα δὲν ὑπερβαίνει εἰς ἀγῶνα τοῦ Μόνου ὅπως ἀποκρύψις, καλύψις νοήματα, ἀλλ' ὅπως τὸν ἀντιτίθεται κατὰ τὴν ἀσύνληπτον ἀποκαλύψις νοήματα εἰς τὸν Ἐνα.

Καὶ ὅταν ἀκόμη λέγομεν, ὅτι ὁ ἄλλος «καταλαμβάνει» τὴν ὁμιλίαν μας, δὲν συλλαμβάνει κατὰ τρόπον πλήρως ἔξωθεν τὸ περιεχόμενον της. Ὑποσυνεπιλαμβανόμενα νοήματά της μένουσιν ἔκτος τῆς συνειδήσεώς του. Τοῦτο δὲν ὑπερβαίνει πάντοτε εἰς τὴν φύσιν τῶν ἐν λόγῳ νοημάτων. Τὴν ὁμιλίαν, ὅπως καὶ πᾶσαν πράξιν ἀνθρώπου,³⁾ (λέγοντες δὲ ταῦτα δίδομεν σύντομον περίληψιν τῆς περὶ «κοινωνικοῦ» καὶ «ἀπολύτως ἀτομικοῦ» θεωρίας τοῦ Γιαν. Κανελλο-

1) Τὰ τοῦ νοήματος τῶν ἐπιλαμβανόμενων ὁμιλιῶν (Verstehen), τῶν ἀποχρησασῶν τούτων κρίσεων (Fehlurteilungen), ἐμελέτησεν ὁ Freud. Ἡβλ. Sigmund Freud, Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse, 1933, σελ. 18 καὶ ἔπ.

2) K. Jaspers, ἐντ' ἀνοστ. σελ. 66.

3) Ἡβλ. κυρίως Γιαν. Κανελλοπούλου, Ὁ Ἄνθρωπος καὶ ἡ Κοινωνία, § 10 (ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ κ.λ.π. σελ. 163 καὶ ἔπ.).

π ο ὄ λ ο υ,¹⁾ περίληψιν συμμορφουμένην πάντως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἀλληλουχίας τῶν νοημάτων τῆς ἐργασίας μας)—συνιστοῦν καὶ στοιχεῖα ἐπιδεκτικὰ ἐπαναλήψεως καὶ ἀνατυπώσεως, ἐπομένως δὲ καὶ συλλήψεώς των ὑπό τινος²⁾ ἄλλου παρακολουθοῦντος αὐτήν. Ὁ Παν. Κανελλόπουλος ὀνομάζει τὰ στοιχεῖα ταῦτα «κοινωνικά», διότι λόγῳ τῶν ἀνωτέρω ἰδιοτήτων των καθιστοῦν δυνατὴν τὴν συμβίωσιν τῶν ἀνθρώπων, τὴν μεταξὺ των ἐπικοινωνίαν, τὴν κοινωνίαν γενικῶς.³⁾ Ἡ ἀδυναμία πρὸς σύλληψιν τοιούτων στοιχείων ὁμιλίας τινὸς εἶναι καθαρῶς ὑποκειμενική. Τὸ νόημα ὁμιλίας, τὸ ἀσύλληπτον ἀπὸ ὀρισμένου τινὰ παρακολουθοῦντα αὐτήν, ἐφ' ὅσον εἶναι κοινωνικόν, εἶναι γενικῶς, ἀντικειμενικῶς συλληπτόν. Τὴν ὁμιλίαν ὅμως—ὅπως καὶ πᾶσαν προᾶξιν ἀνθρώπου⁴⁾—δὲν συνιστοῦν μόνον τοιαῦτα νοήματα. Ἄν τοιαῦτα μόνον συνίσταν τὴν ὁμιλίαν μας νοήματα, ἢ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἐπικοινωνία θὰ ἦτο πτωχότερα τῆς γνωστῆς εἰς ἡμᾶς,⁵⁾ πάμπαντος—, ἀλλὰ καὶ ἀσυγκρίτως εὐχερεστέρα. Οἱ ἄνθρωποι διὰ νὰ προσεγγίσουν ἀλλήλους—ἂν καὶ ἡ προσέγγις των οὐδεμίαν θὰ εἶχε τότε σχέσιν πρὸς τὴν γνωστὴν εἰς ἡμᾶς γνησίαν προσέγγισιν—δὲν θὰ εἶχον νὰ ὑπερπηδήσουν τὰ «ἀγεφύρωτα» ἐκεῖνα «χάσματα»,⁶⁾ τὰ ὁποῖα ἀνοίγουν, κατὰ τὸν Π. Κανελλόπουλον, μεταξὺ αὐτῶν τὰ «ἀπολύτως ἀτομικά» νοήματα. Ταῦτα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ κοινωνικά, οὐδέ-

1) Πρβλ. καὶ σελ. 171, σημ. 1, ὅπου καὶ πληρεστέρα βιβλιογραφία. Ἐνταῦθα δὲν παραπέμπομεν εἰμὴ εἰς τὰς σελίδας ἐκεῖνας τῶν ἔργων τοῦ Παν. Κανελλόπουλου, ὅπου ὑπάρχουν αἱ καθ' ἡμᾶς χαρακτηριστικώτεραι ἀναπτύξεις τῶν ἐν τῷ κειμένῳ.

2) Πρβλ. κυρίως Παν. Κανελλόπουλου, Ὁ Ἄνθρωπος καὶ ἡ Κοινωνία, § 9 (ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ κλπ. σελ. 168).

3) Πρβλ. κυρίως Π. Κανελλόπουλου, Ἱστορία καὶ Κριτικὴ τῶν Κοινωνιολογικῶν Θεωριῶν, μέρος Α', τεῦχος Α', σελ. 18,—Ἱστορία καὶ Πρόοδος, § 13 (ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ κλπ. σελ. 190),—Das Individuum als Grenze des Sozialen und der Erkenntnis, σελ. 81 καὶ ἐπ.

4) Πρβλ. κυρίως Π. Κανελλόπουλου, Ἡ Κοινωνία τῆς Ἐποχῆς μας, σελ. 113 καὶ ἐπ.

5) Πρβλ. καὶ P. Kanellopoulos, Das Individuum als Grenze des Sozialen und der Erkenntnis, σελ. 83.

6) Π. Κανελλόπουλου, Ὁ Ἄνθρωπος καὶ ἡ Κοινωνία, § 11 (ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ κλπ. σελ. 167).

ποτε ἐπαναλαμβάνονται καὶ οὐδέποτε ἀνιτυποῦνται. 1) Τὰ νοήματα ταῦτα τῆς ὁμιλίας τινὸς εἶναι ὡς ἐκ τῆς φύσεώς των ἀσύλληπτα εἰς πάντα ἄλλον. 2) Καὶ ἂν ἀκόμη δευτέρα τις συνείδησις κατορθώσῃ νὰ τὰ διαισθανθῇ, 3) ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον θὰ δημιουργηθῇ ἐντὸς αὐτῆς, δὲν ἴσ' ἀποτελῇ ἀνατύπωσιν των, ἀλλὰ θέσιν τι, μοναδικὸν καὶ αὐτὸ καὶ οὐδέποτε ἐπανερχόμενον. 4) Τὴν πρὸς σύλληψιν ὅμως τοῦ ἀπολύτως ἀτομικοῦ τοῦ ἄλλου διαισθητικὴν ἱκανότητα, ὡς γνησίως δημιουργικὴν τῆς φύξης δύναμιν, δὲν διαθέτει πᾶς τις ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν. Μόνον ὀλίγοι καὶ μόνον εἰς ἔξαιρετικὰς στιγμὰς εἶναι δημιουργοί, ποιηταί. Λιὰ τοῦτο καὶ αἱ μέσῳ τῆς διαισθήσεως ἐπιτυγχανόμεναι συλλήψεις αὐταὶ τοῦ ἀπολύτως ἀτομικοῦ εἶναι σπάνια. Καὶ δὲν εἶναι ὅποσδήποτε δυνατὰ εἶμὴ μόνον ἐφ' ὅσον τὸ ἀπολύτως ἀτομικὸν ἐκδηλοῦται ἐμπεπλεγμένον μετὰ στοιχείων κοινωνικῶν. 5) Τὰ τελευταῖα ταῦτα μᾶς ὑποδεικνύουσιν τὴν ὑπαρξίν τοῦ πρώτου καὶ ὀδηγοῦν τὴν διαισθησίν μας εἰς σύλληψιν του. Ἄλλως τὸ ἀπολύτως ἀτομικὸν μένει ἐγκλεισμένον ἐντὸς μας καὶ μόνης συνειδήσεως, οὐδεὶς διαισθάνεται τὴν ὑπαρξίν του καὶ οὐδεμίαν ὁδὸν φέρει πρὸς αὐτό.

Πλήρης καὶ ὀρθὴ σύλληψις ὁμιλίας τινὸς ὑπὸ τοῦ ἄλλου δὲν σημαίνει πλήρη καὶ ὀρθὴν σύλληψιν ὑπ' αὐτοῦ ἄλλων τῆς τῶν στοιχείων. Συμβαίνει νὰ «καταλάβωμεν» τελείως ὁμιλίαν τινὰ χωρὶς οὐδὲν νὰ διαισθανθῶμεν ἐκ τῶν συνιστάοντων αὐτὴν ἀπολύτως ἀτομικῶν στοιχείων. Δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἔμεινεν ἀκατάληπτος ἢ καθαρῶς καὶ ἀπλῶς ἐπιστημονικὴ ὁμιλία εἰς ἀκροατὴν κατανοήσαντα τὰ κοινωνικά της μόνον νοήματα. Τὸ κύριον περιεχόμενον τῶν ἐν λόγῳ ὁμι-

1) Πρβλ. κυρίως P. Kanellopoulou, Das Individuum als Grenze des Sozialen und der Erkenntnis, passim.

2) Πρβλ. κυρίως Π. Κανελλοπούλου, Ἱστορία καὶ Προόδος, § 13 (ἐν τῇ Ἀρχαίῳ κλπ. σελ. 180 καὶ ἑπ.).

3) Π. Κανελλοπούλου, ἐνθ' ἄνωτ. § 13 (ἐν τῇ Ἀρχαίῳ κλπ. σελ. 191).

4) Πρβλ. κυρίως P. Kanellopoulou, Das Individuum als Grenze des Sozialen und der Erkenntnis, σελ. 86.

5) Πρβλ. κυρίως Π. Κανελλοπούλου, Ἱστορία καὶ Προόδος, § 13 (ἐν τῇ Ἀρχαίῳ κλπ. σελ. 191).

λιῶν—τὰ νοήματά των δηλαδή ἐκεῖνα, τὰ ὅποια πρέπει νὰ συλλάβῃ ὁ ἄλλος διὰ νὰ «καταλάβῃ» τὸν ὁμιλοῦντα,—ἀποτελεῖται μόνον ἐκ κοινωνικῶν στοιχείων. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλαι ὁμιλῖαι, διὰ τὰς ὁποίας δὲν συμβαίνει τὸ αὐτό. Τὸ κύριον περιεχόμενον των εἶναι νοήματα ἀπολύτως ἀτομικά. Ὁ συλλαμβάνων τὴν κοινωνικὴν μόνον πλευρὰν τῶν ὁμιλιῶν τούτων οὐδὲν καταλαμβάνει. Κωφὸς καὶ τυφλὸς ἴσταται ἐνώπιον τοῦ ποιητοῦ ὁ ἐστερημένος τῆς διαισθητικῆς ἐκείνης ἰκανότητος, ἢ ὅποια μᾶς ἀποκαλύπτει τὸ ὑπεράνω τοῦ λόγου κείμενον ἀπολύτως ἀτομικὸν νόημα ὁμιλίας τινός. Τοῦτο δὲν συμβαίνει ὅμως μόνον πρὸ τοῦ ποιητοῦ. Αἱ ὁμιλῖαι, τῶν ὁποίων τὸ κύριον περιεχόμενον συνίσταται ἐξ ἀπολύτως ἀτομικῶν στοιχείων, δὲν περιορίζονται μόνον ἐν τῷ κύκλῳ τῶν καλουμένων ποιημάτων. Συχνὰ διὰ τῶν καθημερινῶν ὁμιλιῶν μας θέλομεν νὰ κάμωμεν συλληπτὸν εἰς τὸν ἄλλον νόημά τι ἀπολύτως ἀτομικόν. Τοῦτο ὅμως μὴ ἐπαναλαμβανόμενον, ὡς ἔχομεν τονίσει ἀνωτέρω, μὴ διατυπούμενον καὶ μὴ ἀνατυπούμενον, μὴ συλλαμβανόμενον διὰ τῆς διαισθήσεως ἀπὸ τὸν ἄλλον παρὰ μόνον εἰς ἐξαιρετικὰς καὶ σπανίας περιπτώσεις, διαφεύγει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκείνου, πρὸς τὸν ὁποῖον ὁμιλοῦμεν. Ἡ ἀπωθοῦσα αὕτη πρόσκρουσίς μας ἐπὶ τοῦ κλειστοῦ Σύ, γεννᾷ κατὰ κανόνα δυσφορίαν ἐντὸς ἡμῶν. Σκληρὸς εἶναι ὅμως διὰ τὸν ἀπωθούμενον ὁ ἐξ αὐτῆς πόνος, ὅσάκις ὁ ὁμιλῶν μὲν εἶναι ὁ Μόνος, ὁ κατ' αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον ἀπωθῶν ὁ Εἷς.

Ὁ πόνος οὗτος εἶναι κοινότατος ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ ἐνδιαφέροντος ἡμᾶς ἀγῶνος.

Ὅ,τιδήποτε καὶ ἂν θέλῃ νὰ εἴπῃ ὁ Μόνος πρὸς τὸν Ἕνα,—νὰ καλέσῃ π. χ. αὐτὸν πλησίον του, νὰ τοῦ ἀποκαλύψῃ ὠρισμένα μέρη τῆς ψυχῆς του, νὰ τοῦ προσφέρῃ ὀλόκληρον τὸν ἑαυτὸν του,—πηγάζει ἐξ ἐκείνης τῆς ἐσωτερικῆς του σφαίρας, ἐξ ἐκείνου τοῦ βάθους του, τὸ ὁποῖον ὠνομάσαμεν ἀνωτέρω «καρδίαν». Πᾶν ὅ,τι δὲ πηγάζει ἐξ αὐτῆς τῆς καρδίας φέρει τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀπολύτως ἀτομικοῦ. Τὸ κίνημα, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Μόνος προσφέρει ὀλόκληρον τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὸν Ἕνα, εἶναι κίνημα, τὸ ὁποῖον περιέχει ὀλόκληρον τὴν μοναδικότητα καὶ τὴν ἀπόλυτον ἀτομικότητα τοῦ Μόνου. Καὶ αὐτὸ ἀκόμη